

УДК 811.161.2'379.21 (477.64)
DOI: 10.32342/2523-4463-2019-0-16-30

В.М. ПАЧЕВА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ПРАВОПИСУ ТОПОНІМІВ (на матеріалі системи номінацій Запорізького Надазов'я)

У статті проаналізовано назви водних об'єктів і населених пунктів півдня Запорізької області з огляду на специфіку етимології та відповідно до чинних норм української правописної системи. З'ясовано, що запорізько-надазовську групу топонімів формують як тюркські, так і слов'янські назви, що не завжди відповідають денотату, від якого вони походять, та нормам і правилам українського правопису. Унормування і написання цих найбільш широковживаних та функційних одиниць мови в друкованих засобах масової інформації, офіційних документах, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях продовжує залишатися актуальною проблемою мовознавства на початку XXI ст. Метою статті є опис системи номінацій запорізько-надазовської групи топонімів з огляду на специфіку етимології та правописне нормування. Об'єкт наукової студії становить система номінацій запорізько-надазовської групи топонімів. Предмет дослідження – етимологічні та правописні особливості запорізько-надазовської топонімії. Матеріалом аналізу послужили назви водних об'єктів та населених пунктів південних районів Запорізької області (Бердянського, Мелітопольського, Приазовського, Приморського та Якимівського), що зафіксовані в «Атласі Запорізької області», топонімічних словниках-довідниках, електронних ресурсах та інших джерелах. Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано такі методи: описовий метод, метод етимологічного аналізу, класифікаційний прийом аналізу та метод порівняльно-зіставного аналізу. Наукова новизна дослідження ґрунтується на тому, що вперше в українському мовознавстві здійснено аналіз системи номінацій запорізько-надазовської групи топонімів на основі його теоретичного осмислення в етимологічному та правописному аспектах.

Ключові слова: Запорізьке Надазов'я, географічні назви, гідроніми, ойконіми, запорізько-надазовські топоніми, варіативність, український правопис.

В статье проанализированы названия водных объектов и населенных пунктов юга Запорожской области с учетом специфики этимологии и соответствия действующим нормам украинского правописания. Установлено, что запорожско-приазовскую группу топонимов формируют как тюркские, так и славянские наименования, которые не всегда соответствуют денотату, от которого они происходят, а также нормам и правилам украинского правописания.

Ключевые слова: Запорожское Приазовье, географические названия, гидронимы, ойконимы, запорожско-приазовские топонимы, вариативность, украинское правописание.

Топоніми, або географічні назви, є у всіх мовах світу і мають дуже важливе значення, бо виконують адресну та інформативну функції. Топоніми України є важливою ланкою мовної системи етносу, в якій постійно відбуваються перейменування географічних об'єктів. Такі номінативні зміни, як і сам процес номінації, зумовлюються різними чинниками. Найменування географічних об'єктів бувають і випадковими [23, с. 18].

Вельми актуальною проблемою ономастики продовжує залишатися перейменування географічних об'єктів [18, с. 255] та нормалізація, що «містить у собі три процеси: 1) оптимізацію назви – усунення розбіжностей з традицією вживання; 2) ліквідацію графічних розбіжностей у друкованих джерелах; 3) стандартизацію – написання відповідно до правил орфографії» [17, с. 214].

© В.М. Пачева, 2019

Отже, топоніми – змінні номінативні знаки географічних об'єктів, що оформлені графічно відповідно до правописної системи певного періоду розвитку мови. Саме тому вони, як елементи етнічної культури українського народу, сьогодні привертають увагу власне у плані унормування.

Топоніми як одиниці ономастики продовжують залишатися у центрі уваги порівняльно-зіставного мовознавства, оскільки дослідження їхніх фонетичних, граматичних, лексичних особливостей дає можливість встановити спорідненість певних мов. Вивчення будови, системної організації, функціонування, розвитку й походження цих питомих одиниць мови необхідне для відтворення фактів історії мови, дослідження процесів номінації та інших не менш важливих проблем ономастики.

Спостерігаються відмінності між функціонуванням у мові і мовленні такого особливого шару онімної лексики. **Ненормативні варіанти топонімів, потрапляючи у літературну мову, завдають шкоди всім її структурним рівням.** Саме тому унормування і написання цих найбільш широковживаних та функційних одиниць мови в друкованих засобах масової інформації, офіційних документах, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях продовжує залишатися актуальною проблемою мовознавства на початку XXI ст.

Мета цієї наукової розвідки – опис системи номінацій запорізько-надазовської групи топонімів з огляду на специфіку етимології та правописне нормування.

Об'єкт наукової студії власне і становить система номінацій запорізько-надазовської групи топонімів.

Предмет дослідження – етимологічні та правописні особливості запорізько-надазовської топонімії.

Матеріалом аналізу послужили назви водних об'єктів та населених пунктів південних районів Запорізької області (**Бердянського, Мелітопольського, Приазовського, Приморського та Якимівського**), що зафіксовані в «Атласі Запорізької області», топонімічних словниках-довідниках, електронних ресурсах та інших джерелах.

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано такі методи: описовий, метод етимологічного аналізу, класифікаційний прийом аналізу та метод порівняльно-зіставного аналізу.

Наукова новизна дослідження ґрунтується на тому, що вперше в українському мовознавстві здійснено аналіз системи номінацій запорізько-надазовської групи топонімів на основі його теоретичного осмислення в етимологічному та правописному аспектах.

Проблема унормування та написання онімів нині посідає центральне місце у сфері новітнього українського ономастикону і неодноразово порушувалася у працях таких мовознавців, як Г. Аркушин [1], В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк [7; 8], Л.П. Васильєва [6], В.І. Добош [9], О.П. Карпенко [16], Н. Леміш [20] та ін.

Зокрема В.О. Горпинич і Т.Р. Антонюк [7; 8] розглядають топоніми з погляду наголошення, відмінювання та вживання щодо системи правил української та російської мов.

О.П. Карпенко [16], аналізуючи процес функціонування гідронімів та ойконімів, особливо увагу звертає на фонетичні зміни, що відбуваються у цих питомих мовних одиницях, через які вони переходять до розряду запозичень з інших мов.

Л.П. Васильєва [6] порушує проблему графічного передавання похідних від іншомовних власних назв на прикладі хорватської мови, звертаючи увагу на графічне і правописне нормування онімів.

Топоніми Запорізького Надазов'я також були об'єктом вивчення, але здебільшого у працях краєзнавців, зокрема В.Г. Фоменка [26], де з'ясовано історію заселення краю, виникнення назв річок, населених пунктів, урочищ та курганів; встановлено нерозривний зв'язок між виникненням назв топооб'єктів та історією Запорізького краю.

В ономастичних же розвідках топоніми вивчають здебільшого у лексико-семантичному, структурно-словотвірному, соціолінгвістичному, психолінгвістичному та функційному аспектах, а правописний, на жаль, реалізований меншою мірою.

Так, З.Т. Франко, аналізуючи граматичну систему українських гідронімів, розглядає й окремі назви водних об'єктів Приазов'я, подаючи їхню характеристику разом з гідрооб'єктами Криму [27, с. 27]. Однак орфографічне нормування гідронімів залишається поза увагою автора.

В.А. Бушаков досліджує історичну топонімію Криму [5], О.С. Стрижак здійснює комплексне дослідження назв річок Запоріжжя і Херсонщини [23], Ю.В. Кравченко – Великого Лугу Запорозького [19], де також немає належного висвітлення проблем правопису топонімів.

Отже, топоніми півдня України, Криму й лівобережжя нижньої течії Дніпра, уже були об'єктом вивчення мовознавців. Однак південні райони, що прилягають до Азовського моря у межах Запорізької області, ще потребують детального лінгвістичного вивчення. Це дасть можливість заповнити одну із прогалин в ономастичних дослідженнях топонімії України як цілісної системи, отримати уявлення про графічне оформлення і правописне нормування топонімів.

Нині в лінгвістиці існує розуміння топоніма як терміна, що походить від грецького *topos* – місце, місцевість, *опута* – ім'я та застосовується для позначення власної назви географічного об'єкта, що служить для розпізнавання і встановлення відмінності цього об'єкта від ряду інших об'єктів [15, с. 184; 24, с. 690; 22].

Як відомо, написання географічних назв, топонімів, регламентується нормами «Українського правопису», що викладені у розділі «Правопис власних назв» [25]. Однак щодо їхнього функціонування в українському мовному просторі відбуваються численні порушення мовного законодавства в Україні: доволі часто мовознавцями фіксуються форми найменувань, які суперечать українській правописній системі.

Незважаючи на той факт, що орфографія власних назв постійно перебуває у центрі пильної уваги багатьох вітчизняних мовознавців, одним з невирішених завдань нині продовжує залишатися проблема передавання **слов'янських та неслов'янських іншомовних топонімів засобами української мови, дерусифікація чи й навіть повна українізація власних назв.**

Здійснюючи дослідження номінацій запорізько-надазовської групи топонімів у правописному аспекті, перш за все, зважаємо на нагальну потребу приведення структури топонімів, як і всіх онімів, у відповідність до чинних норм української правописної системи. Тому враховуючи їхню етимологію й особливо виражену адресну та інформативну природу, спираємося на такі критерії і принципи: 1) час існування; 2) національно-мовну належність денотата та його передавання засобами української мови; 3) принцип недоторканної власності та принцип національно-адресної ідентифікації; 4) специфічну здатність топонімів позначати певні географічні об'єкти і жодної інформації про них не надавати, доки не стане відомим їхнє значення.

Основною вимогою до написання слов'янських і неслов'янських іншомовних топонімів, переданих засобами української мови, що досить часто порушується, є відображення специфіки мови-реципієнта із засвідченням національної належності денотата.

Так історично склалося, що в українській топонімії Запорізького Надазов'я сьогодні мають місце власні географічні назви, перейменовані ще в радянську епоху, – неологізми, представлені українізованими формами. Вони потрапили в українську мову як з неслов'янських, зокрема тюркських, так і слов'янських мов, переважно з російської, і здебільшого стосуються найменувань населених пунктів та водоймів. Виявлено дві такі назви – це *Надеждине* та *Обіточне*.

Так, першою назвою села у Приазовському районі Запорізької області була рос. *Надѣжная*, що згодом трансформувалася у *Надеждине* (від відповідного російського жіночого імені) [21, с. 32]. В українській мові це жіноче ім'я *Надія*, порівн. білоруське *Надзея*, [Надежда] є калькою з російської, що запозичена, як і болгарське *Надежда*, з церковнослов'янської мови; цсл. *НАДЕЖДА* є калькою грецького власного жіночого імені, утвореного на основі іменника «надія» [12, с. 26].

Отже, ойконім *Надеждине*, що є офіційною назвою населеного пункту, суперечить діючим нормам української мови, відповідно до яких географічні назви російського походження «не перекладаються, а передаються українською мовою за нормами і правилами українського правопису» [22], тому доцільно вживати *Надеждіне*.

Обіточне (рос. *Обиточное*) – однойменна назва села, затоки та річки у Приморському районі Запорізької області, що згодом була перекладена як *Обиточна* [27, с. 96], *Обитічна* (від ногайського найменування кристалічного залишку *Оба-таш*, де *оба* – «горб, курган», *таш* – «камінь, що поряд»; «кам'яна могила») [26, с. 69].

Очевидно, українізовані форми *Обиточна*, *Обитічна* є різними найменуваннями, що втратили первинне значення денотата і при перекладі не передалися якнайближче до звучання у мові-джерелі, бо доцільно було б вживати с. *Обаташне*, р. *Обаташна*. Появу таких неологізмів можливо пояснити впливом народного етимологізування, що сьогодні залишає свій відбиток і на процесах онімізації.

Як відомо, ойконіми та гідроніми характеризуються більшою варіативністю, ніж решта топонімів. Запорізько-надазовській групі теж властива варіативність, що є однією з причин невідповідності окремих варіантів географічних назв нормам і правилам української правописної системи.

Так, при фонетичній варіативності варіанти залежать від вимови топоніма. Як правило, у найменуванні відбувається зміна наголосу, використовуються діалектні звукосполучення або звуки, взагалі звуки, не властиві літературній мові, наприклад: *Бурчичья*, *Буртічья*, *Радуловка*, *Радоловка* – *Радолівка* тощо. Менше випадків фонологічних варіантів, коли відбувається зміна фонологічної структури назви, скажімо, **під дією** народного етимологізування, наприклад: *Андрівка* замість *Андріївка*, *Петрівка* замість *Петровська* тощо.

Топонімії Запорізького Надазов'я властиві й граматичні варіанти, зокрема морфологічні, коли в онімах змінюється морфемна будова, категорія роду або категорія числа, словотвірні морфеми тощо, наприклад: *Курушан* – *Курошани*, *Троян* – *Трояни*, *Салтич* – *Салтичья*. Та синтаксичні варіанти – трансформація онімів, переданих словосполученнями і фразами, універбація складеної власної географічної назви або її ускладнення додатковими компонентами, наприклад: *Велика Тернівка* – *Тернівка*, *Степановка* – *Степанівка Друга*, *Перво-ніколаєвка* – *Миколаївка* тощо.

Лексичні варіанти – наявність різних онімів для того самого денотата, онімна синонімія, наприклад: *Вовчанське* замість *Волканешты*, *Надеждине* замість *Надёжная*, *Маринівка* замість *Марііне* тощо.

Варто зазначити, що між скласифікованими за структурними ознаками групами топонімів Запорізького Надазов'я чітких закономірностей не існує, тут досить помітне місце належить комбінованій варіативності, коли поєднано дві-три чи кілька різних ознак, наприклад: *Андреевка*, *Андревка*, *Андровка* – *Андрівка*; *Зелёная*, *Зеленовка*, *Зеленовка* – *Зеленівка*; *Марьяна*, *Мариино*, *Мариновка* – *Маринівка*; *Надёжная*, *Надеждино* – *Надеждине*; *Петровская*, *Петровка* – *Петрівка* [21, с. 31] тощо.

Як бачимо, усі варіанти засвідчують перейменування географічних об'єктів, у ряді випадків наявність російських власних назв радянської епохи та українізованих форм, що не завжди відповідають нормам і правилам українського правопису.

Так, фіксуємо назви притоки ріки Обитічної, що в Бердянському районі Запорізької області: *Буртічья* (рос. *Буртичье*) [3, с. 15], *Буртичья* [4], *Бурчічья* (від тюркського *бурчак* «багато разів зігнутий, завитий, закручений») [26, с. 25], однак водосховище *Буртичійське* [2]; порівн. праслов'янське *бурчак* «дзюркотливий струмок») [10, с. 297].

Як відомо, у географічних назвах іншомовного походження після приголосних **дж**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ** і **ц** перед приголосним має бути **и** [25, с. 122]. Отже, відповідно до норм діючої правописної системи доцільно вживати *Бурчичья*, як і *Буртичійське* водосховище.

Вовчанське (рос. *Волчанское*) – назва села, що у Якимівському районі Запорізької області, від однойменної колонії [26, с. 27]. Першою назвою була *Волканешты*, перенесена в середині XIX ст. болгарами-переселенцями з Бессарабії, згодом трансформована у рос. *Волчанское*, що наприкінці XX ст. була перекладена українською мовою як *Вовчанське* [21, с. 32] відповідно до норм діючої правописної системи.

Курушан, *Курошани* (від тюркського *куручайн* «сухе пасовисько») [3, с. 36; 4] – притока ріки Молочної, що здебільшого протікає у Мелітопольському районі Запорізької області. Назві річки *Курошани*, як і іншим гідронімам української літературної мови на **-ан-и**, зокрема *Дрижани* [7, с. 91], властива форма множини, що не без впливу діалектів трансформувалася у формі однини *Курушан*.

Лозуватка (рос. *Лозоватка*) – нині однойменні назви річки та села, що у Приморському районі Запорізької області [26, с. 52]. Етимологію цього топоніма ономасти виводять від ботанічного терміна *лоза*, наявного у багатьох індоєвропейських мовах [23, с. 51].

Як бачимо, укр. *Лозуватка* передано відповідно до норм діючої правописної системи, бо український суфікс **-уват-** в онімах на **-уват-**, **-уватк-** у російській мові передається суфіксом **-оват-** [7, с. 12, 81].

Маринівка (рос. *Мариновка*), *Маріїне* (рос. *Марьяна*, *Мариино*) – назви села, що у Приморському районі Запорізької області (від жіночого імені Марія «господиня»; стсл. *Mèria*); через церковнослов'янське посередництво запозичено в давньоруську мову з грецької [11, с. 396]. У радянські часи ойконім зазнав перейменування у *Мариновку*, [21, с. 31], що від поширеного серед західних слов'ян чоловічого імені *Марина* [23, с. 55]. Згодом його було передано українською мовою із відтопонімним афіксом **-іvk-а** як *Маринівка* відповідно до норм діючої правописної системи.

Петрівка (рос. *Петровка*) – назва села, що у Приморському районі Запорізької області. Першою назвою була *Петровская* (1864 р.) [21, с. 31], на честь директора департаменту Петра Стремоухова, що очолював переселення болгар [26, с. 67]. Порівн. слн. Peter; стсл. Петръ запозичено в давньоруську мову з грецької через церковнослов'янське посередництво; у перекладі з грецької «камінь» [12, с. 362].

Як бачимо, перейменованій ойконім *Петрівка* з відтопонімним афіксом **-іvk-а** передано українською мовою відповідно до норм діючої правописної системи.

Радолівка (рос. *Радуловка*, *Радоловка*) – назви села, що у Приморському районі Запорізької області. Першою з них була *Радуловка* (1864 р.), від імені першого поселенця Радула [26, с. 84], що у радянські часи трансформувалася в *Радоловку*, а наприкінці ХХ ст. її було передано українською мовою як *Радолівка* [21, с. 31].

Отже, перейменованій ойконім *Радолівка* з відтопонімним афіксом **-іvk-а** не відповідає імені, від якого походить, бо від *Радула* має бути *Радулівка*.

Салтичя, *Салтичія* (рос. *Салтычия*), *Салтич* (від тюркського *салт* «верхи, без поклажі» або *салтак* «грязь») – назви притоки р. Обитічної та однойменного села в Чернігівському районі Запорізької області [3, с. 50], [26, с. 85; 4].

Як відомо, відтопонімні суфікси **-ик**, **-ич**, **-иц**, **-ищ** пишуться через **и** [25, с. 140], що й ілюструють усі варіанти назв. Відмінності у написанні *Салтичія* та *Салтичя* стосуються топонімів на **-ія**, що в російській мові пишуться з **-ия**, порівн. укр. *Жижія* – рос. *Жижия*, укр. *Чачиклія* – рос. *Чачиклия* [7, с. 82].

Троян, *Трояни* (рос. *Трояны*) – назви села, що у Бердянському районі Запорізької області. Етимологію ойконіма дослідники виводять від попереднього найменування болгарського села з Бессарабії *Старо-Троян* (1864 р.), що було розташоване біля насипу за Дунаєм, який спорудили війська римського імператора Трояна [21, с. 30–31; 26, с. 95]. Для порівняння: *Троян* – бот. «коріандр посівний, кінза»; можливо, пов'язане з *труїти*, оскільки зелень і квітки рослини мають різкий запах і можуть вживатися для відлякування шкідників; може також бути пов'язане з *три* (дрібні квітки рослини, зібрані в складні три-, шестипроменеві зонтики) [13, с. 653]. Закономірно, що перша назва *Троян* функціонувала у формі однини, а наприкінці ХХ ст. трансформувалася у діалектній формі множини *Трояни*, що в українській мові відмінюється.

Певні варіанти топонімів виникають для розрізнення географічних об'єктів на одній території. Зокрема, *Чокрак* [3, с. 62] і *Чекрак* [26, с. 99] – назви правої притоки Обитічної, а *Чукрак* [3, с. 62] – назва лівої притоки Юшанли в басейні Азовського моря.

Отже, чимало форм найменувань населених пунктів та водоймів Запорізького Надазов'я зазнали тривалого впливу російської мови у радянську епоху. Свій відбиток на процесах онімізації залишили і народне етимологізування, діалектне середовище, трансформування певних форм іншомовного походження українізованими неологізмами тощо.

Аналіз географічних назв Запорізького Надазов'я дає можливість зробити такі висновки:

1. Як підтверджують етимологічні та правописні особливості, запорізько-надазовська група топонімів є невід'ємною складовою топонімії України, що пройшла складний шлях формування та розвитку.

2. Топоніми Запорізького Надазов'я є змінними номінативними знаками географічних об'єктів. Номінативні зміни, що відбулися з ними внаслідок перейменування цілої низки географічних об'єктів краю, зумовлені різними чинниками та мотивами: соціальними, політичними, естетичними тощо.

3. Запорізько-надазовську групу топонімів формують як слов'янські, так і неслов'янські, зокрема тюркські назви, що не завжди відповідають денотату, від якого походять, та нормам і правилам українського правопису.

4. Проаналізовані загальновідомі запорізько-надазовські географічні назви, як і решта ойконімів та гідронімів української мови, характеризуються варіативністю – фонетичною, фонологічною, морфологічною, синтаксичною, лексичною і комбінованою.

5. Окремі назви в запорізько-надазовській групі служать для розмежування однакових географічних об'єктів на одній території, чим і зумовлена їхня варіативність.

6. Як підтверджує здійснений аналіз, запорізько-надазовські ойконіми та гідроніми здебільшого виявляють здатність до мовного нормування та потребують приведення їхньої структури у відповідність до чинних норм української правописної системи.

Подальше дослідження топонімів Надазов'я необхідне для з'ясування їхнього походження і будови, процесів номінації та системної організації, унормування й написання відповідно до українського правопису, визначення їхнього місця в топонімії України. Отримані результати можна застосувати в подальшому комплексному вивченні системи топонімів української мови у працях з ономастики та в порівняльно-зіставних ономастичних дослідженнях слов'янських мов.

Список використаних джерел

1. Аркушин Г. Поліські топоніми в листах Лесі Українки та сучасна проблема їх написання / Г. Аркушин // *Леся Українка і сучасність: зб. наук. праць.* – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2008. – Т. 4, кн. 2. – С. 299–306.

2. Атлас Запорізької області. Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті міністрів України. – К., 1997. – 48 с.

3. Барабоха Н.М., Арабаджі О.С. Топонімічний словник-довідник Запорізької області. Природні топоніми / Н.М. Барабоха, О.С. Арабаджі, О.П. Барабоха. – Мелітополь: Вид-во Мелітополь, 2005. – 84 с.

4. Басейнове управління водних ресурсів річок Приазов'я. – Режим доступу: <http://www.zovh.gov.ua/info/water.shtml> (дата звернення: 18.03.2019).

5. Бушаков В.А. Історична топонімія Криму / В.А. Бушаков: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2005. – 42 с.

6. Васильєва Л.П. Графічна передача похідних від іншомовних власних назв у хорватській мові (на тлі інших слов'янських мов) / Л.П. Васильєва // *Студії з ономастики та етимології.* – К.: Кий, 2012. – С. 18–29.

7. Горпинич В.О. Українські власні назви в російській мові (правила перекладу, словотвору, словозміни, правопису): навч. посіб. для вчителів, студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх шкіл / В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк. – Дніпропетровськ: Видавництво ДДУ, 1998. – 136 с.

8. Горпинич В.О. Географічні назви в українській мові: Складні питання словозміни, творення, правопису та наголошення: посібник для студентів вищих навчальних закладів, учнів загальноосвітніх шкіл та вчителів / В.О. Горпинич, Т.Р. Антонюк. – К.: Іван Федоров, 1999. – 152 с.

9. Добош В.І. Проблеми правописної нормалізації назв населених пунктів Закарпаття / В.І. Добош // *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні: Матеріали науково-практичної конференції (Ужгород, 5–6 травня 1992 р.).* – Ужгород: Видавництво УЖДУ, 1993. – С. 156–163.

10. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.; укл.: Р.В. Болдирев та ін. – К.: Наукова думка, 1983. – Т. 1: А–Г. – 632 с.

11. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – Т. 3: К–М. – 552 с.

12. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / редкол. О.С. Мельничук та ін. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 4: Н–П. – 652 с.

13. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.; укл.: Р.В. Болдирев та ін. – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 5: Р–Т. – 704 с.
14. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.; Укл.: Г.П. Півторак та ін. – К.: Наукова думка, 2012. – Т. 6: У–Я. – 568 с.
15. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
16. Карпенко О.П. Про деякі фонетичні зміни в гідронімах і ойконімах Житомирщини / О.П. Карпенко // Студії з ономастики та етимології. – К.: Київ, 2012. – С. 92–99.
17. Качалкова Ю.А. Лексикографические проблемы урбанонимии: на материале названий топообъектов Екатеринбургa и Челябинска / Ю.А. Качалкова // Problems of Onomastics (Voprosy onomastiki). – 2018. – Т. 15, № 3. – С. 212–222.
18. Королева И.А. Топонимия Калмыкии в историко-географическом и лингвистическом освещении. Рец. на кн.: Кичикова Н.А. Топонимический словарь Республики Калмыкия / И.А. Королева // Problems of Onomastics (Voprosy onomastiki). – 2018. – Т. 15, № 13. – С. 250–257.
19. Кравченко Ю.В. Гідронімія Великого Лугу Запорозького / Ю.В. Кравченко: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
20. Леміш Н. Складні випадки правопису та перекладу географічних назв у документації / Н. Леміш // Інформація, комунікація, суспільство: Матеріали І-ї Міжнародної наукової конференції, ІКС–2012, 25–28 квітня 2012 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка», кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, кафедра інформаційних систем та мереж. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – С. 208–209.
21. Пачев С.И. Возникновение болгарских сёл в Северном Приазовье (1861–1863) / С.И. Пачев. – Мелитополь: МГПУ, 2007. – 88 с.
22. Про затвердження Правил написання українських географічних назв на картах та в інших виданнях: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 13.08.2014 р. № 282. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE25734.html (дата звернення: 18.03.2019)
23. Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини: монографія / О.С. Стрижак. – К.: Наукова думка, 1967. – 128 с.
24. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
25. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови – 10-те вид. – К.: Наукова думка, 2007. – 282 с.
26. Фоменко В.Г. «Звідки ця назва?» / В.Г. Фоменко. – Дніпропетровськ: Промінь, 1969. – 102 с.
27. Франко З.Т. Граматична будова українських гідронімів: монографія / З.Т. Франко. – Київ: Наукова думка, 1979. – 184 с.